

Les malvestats del dia de Corpus de 1714 a la Marina de Llevant

Joaquim Pera Isern
Universitat Autònoma de Barcelona

The evils of the day of the Feast of Corpus Christi in 1714 in Marina de Llevant

L'article és una transcripció del parlament fet pel professor Joaquim Pera Isern amb motiu de la commemoració de la Diada Nacional de Catalunya (2019) a l'Acte Institucional organitzat per l'Ajuntament de Canet de Mar.

Paraules clau: Guerra de Successió, 1714, Felip V d'Espanya, Can Mils, Canet de Mar, Arenys de Mar, fosses, Ermengol Amill.

This article is a transcription of a talk delivered by Prof Joaquim Pera Isern at an official event, organised by the Town Council of Canet de Mar, to commemorate the National Day of Catalonia.

Keywords: War of the Spanish Succession, 1714, Philip V of Spain, Can Mils, Canet de Mar, Arenys de Mar, common graves, Ermengol Amill.

Bon dia i bona Diada, Avui, amb motiu de la Diada Nacional de Catalunya, us parlaré d'una història tràgica que va passar molt a prop d'aquí on som avui, a escassos quatre quilòmetres, dins el terme d'Arenys de Mar; va ser, com escoltareu, una història de guerra que va tenir un desenllaç desgraciat i un trist final. Els fets tràgics que explicarem es van produir una Diada de Corpus, concretament els dies 30 i 31 de maig de l'any 1714, en el marc de la Guerra dels Catalans contra l'exèrcit franco-espanyol de Felip Vè.

Em perdonareu la temàtica, però m'ha semblat escaient donar a conèixer uns fets que ens acosten una mica més a entendre la Diada que avui celebrem. Faré doncs un exercici de recuperació de la Memòria Històrica combinant història i arqueologia.

Tot el que referiré va començar amb una troballa arqueològica inesperada: era el dia 16 de juliol de 2001 quan s'estaven fent uns moviments de terres a la finca de Can Mils d'Arenys, amb la intenció de construir-hi un supermercat de la cadena Lidl; segurament que molts de vosaltres coneixeu el lloc, és situat al costat del Rial Llarg a tocar de la benzinera d'Arenys i la carretera N-II. Aquell dia la pala de l'excavadora va deixar al descobert el que semblaven ossos humans; el maquinista, amb bon criteri, va parar la màquina i va avisar de la troballa a l'encarregat de l'obra. Al confirmar-se que eren ossos humans, val a dir que les calaveres humanes i els fèmurs sempre són prou explícits, van avisar la Guàrdia Civil; també es va personar al lloc el jutge d'Arenys per fer-se càrrec de les diligències i fer l'aixecament dels cadàvers acabats de descobrir. El jutge forense però, tot observant aquells ossos va dictaminar que eren «morts antics», enterrats feia

més de 60 anys i que per tant quedaven fora de les seves competències. Immediatament, doncs, la troballa va quedar sota la jurisdicció del Servei d'Arqueologia de la Generalitat.

El dia 20 de juliol del 2001, quatre dies després de la troballa, els arqueòlegs van començar els treballs d'excavació i extracció d'aquells cadàvers, uns treballs intensius que van durar una setmana. Els resultats arqueològics van ser força explícits: es van trobar divuit esquelets, tots pertanyents a homes, en edats compreses entre els 18 i els 60 anys. Els morts eren disposats en vuit fosses separades, la majoria d'elles contenint fins a tres individus enterrats. Els morts es trobaven mal posats a dins les fosses; és a dir, clarament havien estat llençats al forat de males maneres. Els ossos exhumats estaven totalment pelats sense rastre de vestimenta, ni aixovars funeraris, ni botons, ni sivelles, ni bales, res de res; tan sols una petita creu de rosari a la mà d'un d'ells. Degut a aquesta manca d'evidències materials, més enllà dels ossos i la creu, va resultar molt difícil pels arqueòlegs atribuir els cadàvers a una època determinada. D'entrada es va descartar que fossin empestats, doncs no es coneixia documentalment l'existència de cap cementiri atribuïble al morbo en aquella zona d'Arenys, una conclusió raonable perquè entre els morts tan sols hi havia homes, no hi havien enterrats ni dones ni criatures, tal com pertocaria a unes morts per epidèmia.

La segona interpretació possible suggeria que fossin cadàvers atribuïbles a un enfrontament bèl·lic, és a dir a morts per una guerra; aquesta possibilitat va resultar ser, en aquells moments, la hipòtesi interpretativa més factible; però persistia un interrogant ... a quina guerra es podien atribuir

aquells cadàvers?. Repassant el llistat conegut de conflictes que van afectar aquestes contrades, els morts podien pertànyer a: la Guerra dels Segadors (segle XVII); la Guerra de Successió (segle XVIII); la Guerra del Francès (segle XIX); alguna de les carlinades del segle XIX o bé a una fossa de la Guerra Civil no documentada fins ara.

Davant aquestes opcions els arqueòlegs responsables de l'excavació es van decantar per atribuir-los, amb moltes reserves i sense massa convenciment, a la Guerra del Francès. Aquesta atribució però, tenia un punt que grinyolava obertament, doncs no hi havia bales entre els cadàvers; tampoc els ossos mostraven evidències d'haver patit traumatismes ni senyals de violència evidents. A més, cal tenir en compte que, des que se'n té constància històrica, a la nostra comarca tots els soldats morts en el transcurs de les diferents guerres que hem patit, sempre havien estat enterrats cristianament en els cementiris de les parròquies on morien, fossin del bàndol que fossin, i consignats els seus noms i procedència en els llibres parroquials d'òbits. La pregunta que continuava sense resoldre era: per què aquells individus, de ser soldats, no havien estat enterrats com pertocaria en el terreny sagrat d'un fossal parroquial?

Bona part d'aquests interrogants ens els ha aclarit 15 anys després de la troballa arqueològica, l'excel·lent treball d'un historiador d'Arenys de Munt, en Francesc Forn i Salvà. Aquest investigador no va quedar convençut amb la primera interpretació dels arqueòlegs i va començar una intensa recerca per diferents arxius, una recerca minuciosa que finalment l'ha portat a resoldre aquell enigma arqueològic conegut com «Els morts de Can Mils».

Les conclusions del treball de recerca d'en Francesc Forn es decanten per considerar que els divuit cadàvers trobats a Can Mils són amb tota seguretat víctimes de la Guerra de Successió. La documentació estudiada per aquest historiador l'ha portat a afirmar rotundament que les restes humanes trobades pertanyen a les dels pobres catalans que van ser executats el dia 31 de maig de 1714, com a represàlia

d'una acció militar fallida, un episodi històric que tot seguit comentarem. Arran d'aquesta recerca, fins i tot s'ha pogut posar nom a quinze dels divuit esquelets trobats, uns morts que fins l'any passat tan sols eren uns cadàvers anònims arxivats en un magatzem d'arqueologia.

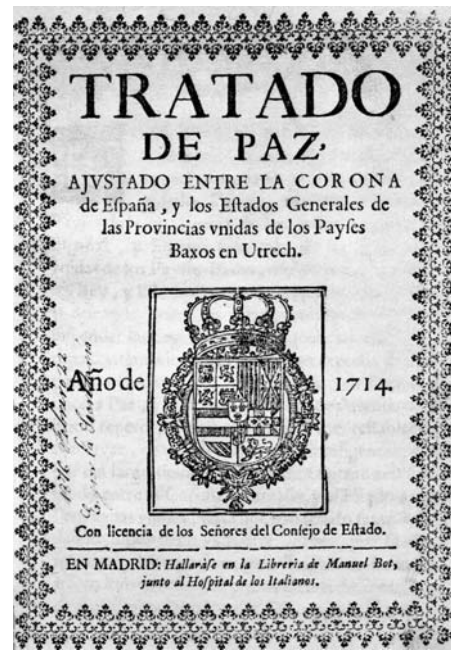
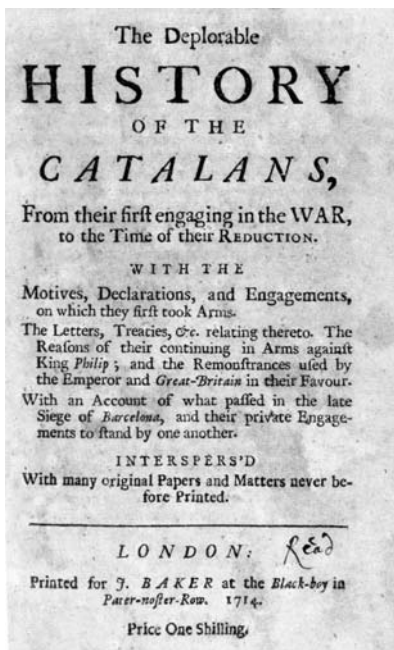
Deixeu que faci aquí una breu exposició del context històric de l'època de la qual parlem. L'estiu de 1713, és a dir un any abans de la desfeta de 1714, els catalans havien decidit continuar la guerra contra Felip Vè en defensa de les Llibertats i les Institucions de Catalunya, tot mantenint la fidelitat a Carles III, l'arxiduc, nomenat feia uns anys rei dels catalans. Probablement continuar la guerra va ser una decisió raonada en aquell moment, sobretot perquè encara hi havia el convenciment que una victòria militar podia ser possible. L'estratègia adoptada pels catalans va ser la d'aguantar el conflicte amb la corona d'Espanya el màxim de temps possible, es tractava doncs de resistir i esperar que es produïssin canvis d'aliances entre les potències europees que havien signat el Tractat d'Utrecht. Per tant, des del bàndol borbònic tenien clar que calia actuar amb celeritat i liquidar ràpidament el conflicte català abans no canviessin les tornes a Europa, de manera que amb el sotmetiment de Catalunya es consolidaria definitivament el poder borbònic a França i Espanya. En aquesta tessitura la resistència catalana resultava clarament un entrebanc, un destorb que calia superar amb la màxima rapidesa. Convé recordar que durant tot l'any 1713 i fins la primavera de 1714 els exèrcits de Felip Vè, dirigits per un ineficient comandant italià, el Duc de Populi, havien estat incapaços de dominar Catalunya: Barcelona resistia i a tot el territori es mantenia una brutal i acarnissada lluita contra les columnes borbòniques que assolaven el país. La intervenció directa a la guerra de Lluís XIV de França, per tal d'ajudar al seu net Felip Vè, es va produir a la primavera de 1714. Una intervenció que va acabar sent decisiva, sobretot a partir del juliol de 1714, quan el duc de Berwick va assumir el comandament de l'exèrcit borbònic. Tot plegat va portar a la derrota definitiva dels catalans, per tots coneguda, el mes de setembre de 1714.

Durant aquells mesos les poblacions de la Marina de Llevant: Arenys, Canet, Sant Pol, Calella, Pineda i Malgrat, que ja havien tingut un paper destacat durant tota la guerra, van veure com s'incrementava considerablement l'activitat bèl·lica a la comarca, sobretot des de l'estiu de 1713, quan l'exèrcit borbònic va passar a controlar militarment tot el camp de Barcelona fins a Mataró, ciutat emmurallada on es va situar el centre de comandament borbònic; també s'havia bloquejat per mar la capital de Catalunya per tal d'impedir l'entrada de subministres i així afeblir la seva resistència. Davant d'aquesta situació les nostres poblacions de la Marina es van convertir en importants places militars que calia controlar i defensar a tot preu.

El control militar de la Marina de Llevant era doncs vital pels dos bàndols en lluita, i per això el domini

Junta dels Vint-i-Quatre, òrgan de govern de la Barcelona assetjada.

A l'esquerra, publicació anglesa denunciant la traïció dels anglesos a la Guerra de Successió. La maniobra anglesa d'abandonar la guerra i deixar en l'estacada a Catalunya a canvi de Menorca, Gibraltar, el domini d'extensos territoris americans i part del monopoli hispànic en el comerç d'esclaus va ser el preu cobrat per abandonar la guerra i deixar a Catalunya a la seva sort davant el borbó. Dos escriptors anglesos contemporanis als fets i molt coneguts: Jonathan Swift (Els viatges de Gulliver) i Daniel Defoe (Robinson Crusoe), van contribuir a posicionar a la opinió pública anglesa a favor d'abandonar la guerra.

A la dreta, pel Tractat d'Utrecht de 1713 les potencies europees van abandonar la guerra (per confiar-se dels europeus).

militar d'aquestes s'anà alternant entre borbònics i austracistes durant aquesta darrera fase de la guerra, un anar i venir de tropes d'uns i altres que va comportar fortes càrregues i patiments a la soferta població. Per proximitat a Canet podem esmentar el desembarcament del coronel Ermengol Amill i els seus voluntaris catalans a la platja del Cavaió, la nit del 30 de gener de 1714 per començar una ofensiva que els van portar a recuperar algunes de les places estratègiques; aquesta investida catalana va comportar en pocs dies la presa de la torre de Sant Pol. Igualment en aquells mateixos dies han quedat documentades altres batusses amb l'exèrcit borbònic com ara la batalla de Sant Iscle, l'emboscada de Caldetes, la batalla d'Arenys de Munt, i com a represàlia de tot, el saqueig borbònic de Canet el dia 4 de febrer de 1714, per citar alguns episodis que ens són propers en l'espai.

Les antigues torres de moros aixecades en aquestes poblacions per defensar-se de les escomeses de la pirateria berberesca de feia un segle, en el marc d'aquest conflicte s'havien convertit en improvisades però efectives casernes des d'on s'exercia el control militar de cada poble. La història de les nostres poblacions de la Marina de Llevant durant aquest període va ser semblant a la de moltes altres poblacions catalanes; van ser anys de misèria, de por, de repressió, d'espoli econòmic i de violència extrema, tal com ens expliquen les cròniques. La solidaritat dels nostres pobles vers la Barcelona assetjada va ser valenta i decidida, els mariners es

jugaven la vida moltes nits trencant el bloqueig marítim per portar a Barcelona els subministraments necessaris per mantenir la resistència; és per aquesta raó que sobre elles es va anar augmentant la repressió a mida que s'anava allargant la resistència.

La història que referiré tot seguit s'ha d'emmarcar en aquest moment històric de guerra total i reflecteix gairebé fotogràficament l'ambient que es vivia a les nostres contrades durant els mesos previs a la caiguda de Barcelona. Explicarem uns fets terribles que van passar en el curt espai d'una setmana, uns fets que tot i tenir com a centre a Arenys de Mar, directa o indirectament hi van estar implicades totes les poblacions veïnes, entre elles també Canet.

Era a mitjans de mes de maig de 1714 quan el Marquès de Poal i el seu lloctinent el coronel Ermengol Amill, ambdós comandants de les forces catalanes que es movien arreu del país, veuen la necessitat de reconquerir la Marina de Llevant, que en aquella fase del conflicte, maig de 1714, tornava a estar en mans borbòniques. Sobretot calia assegurar el domini de les poblacions d'Arenys, Canet i Sant Pol que eren considerades estratègiques per tal d'assegurar els subministraments per mar a Barcelona, que com hem dit abans es trobava sotmesa a un implacable setge des de feia mesos; també la riera d'Arenys resultava un punt estratègic en controlar el corredor natural de comunicació ràpida amb el Vallès i Osona.

El dia 23 de maig de 1714 els voluntaris catalans, concretament les partides comandades per Francesc Bac de Roda, Esteve de la Cruz i Francesc Puig ataquen i rendeixen les guarnicions borbòniques de les torres de Caldes, Arenys, Canet i Sant Pol. A la torre de Canet hi resulta ferit de mort el comandant de la plaça, el tinent Josep de Piannazza. Envalentits els catalans per aquestes victòries, i tot esperant que els membres del sometent d'aquestes poblacions s'unirien a l'acció militar, es plantegen l'assalt de la plaça forta de Mataró que es trobava en mans borbòniques des de feia mesos. El pla militar quedà ultimat i quan tot ja és a punt per l'escomesa i sembla que Mataró pot caure en mans catalanes, arriba des de Barcelona un nou comandant, el major Enric de Haas amb ordres expressives que s'aturi l'acció militar programada sobre Mataró; aquesta contraordre provoca un enfrontament entre els comandants de

les tropes catalanes en no estar aquests d'acord amb la nova estratègia dictada des de Barcelona. La qüestió és que quan les autoritats borbòniques de Mataró s'assabenten dels propòsits dels catalans, fan sortir immediatament dos destacaments armats, per neutralitzar militarment l'intent català d'avançar cap a Mataró. El dia 30 de maig, una columna borbònica comandada pel general Cano anava avançant des de Llavanes i una altra, la del general Bracamonte baixava des de Collsacreu; les intencions borbòniques són clares: atacar les tropes catalanes concentrades feia una setmana a Santa Maria d'Arenys (Arenys de Mar). En baixar per la Riera d'Arenys el general Bracamonte cala foc a Arenys de Munt, veient la maltempada que s'acostava a Arenys de Mar toquen a sometent, immediatament les tropes, ara comandades pel major De Haas, van prenent posicions defensives als afores de la població per tal de plantar cara a les dues columnes borbòniques que s'acosten perillosament: la que baixava per la Riera i la que venia per Caldetes. En aquells moments de tensió extrema, les diferències entre els dos comandants catalans, De Haas i Bac de Roda, que havien anat creixent des de feia dies, van esclatar en el pitjor moment possible, just quan calia decidir la millor estratègia de combat per a fer front als destacaments borbònics. De resultes d'aquell desacord entre ambdós caps, els voluntaris catalans de Bac de Roda es van inhibir del combat que es preparava i no van presentar batalla a l'enemic; és a dir que van romandre quietos sense disparar un sol tret, deixant exclusivament en mans del sometent local la defensa d'Arenys, un destacament civil format per uns 180 homes poc preparats pel combat i comandats per Enric de Haas.

El resultat era previsible: un desastre militar clamorós. El combat sembla que va ser curt, diuen les cròniques que no va durar més de mitja hora i tot seguit els membres armats del sometent d'Arenys es van rendir als destacaments borbònics.

En els arxius només consta que hi va haver 4 morts en aquest encontre, i tots del bàndol català:

Jaume Serra i Josep Llobet (d'Arenys); Miquel Gelabert (de Pineda) i Joan Aulet (de Canet). Tots ells van ser enterrats l'endemà al cementiri parroquial de Santa Maria d'Arenys, tal com pertocava en aquests casos.

La resta de la soldadesca catalana, els voluntaris de Bac de Roda i el mateix major De Haas, aconseguen escapar de la desfeta fugint muntanya amunt cap a la zona dels Tres Turons, el Coll sa Creu i el Montnegre, salvant així la vida. Pel contrari, els 180 membres del sometent d'Arenys, es rendeixen i són fets presoners. S'entén que els membres del sometent no fugissin en ser la majoria d'ells pares de família i arrelats a Arenys. Tot fa pensar que en la decisió de rendir-se els presoners deuen tenir l'esperança de ser castigats a passar uns mesos a la presó de Mataró o a pagar la multa corresponent, tal com havia passat altres vegades en aquesta mateixa guerra; però aquesta vegada la cosa no va anar tal com havien previst els presoners. El general Cano, cap borbó de la guarnició de Mataró, va voler donar un fort escarment a la població civil que havia donat suport als «rebels a sa majestat Felip Vè».

La venjança borbònica contra els pobres presoners del sometent d'Arenys va ser ràpida, implacable i terrible. Segurament que en l'ànim repressiu del general Cano hi va pesar el sentiment de venjança

provocat per la mort del comandant de la torre de Canet, mort tot just feia un parell de dies. L'endemà de la batussa doncs, el dia 31 de maig de 1714 festivitat del Corpus, van ser penjats de la forca divuit persones als afores d'Arenys, en un lloc que la documentació antiga havia conservat amb els topònims de «Puig Trist» o «Puig de les Forcas». Tots els ajusticiats van ser homes, amb edats compreses entre 18 i 60 anys i majoritàriament pertanyents al sometent d'Arenys. No sabem com va anar la macabra selecció que va

A l'esquerra, Elisabeth Cristina, esposa de l'Arxiduc Carles, va quedar com a governadora de Catalunya entre setembre de 1711 i març de 1713. I a la dreta, les Constitucions de Catalunya, que va publicar el rei Carles III, van ser paper mullat quan va arribar Felip Vè.

Arxiduc Carles III, rei dels catalans i d'Espanya, posteriorment emperador Carles VI d'Austria.

Duc de Berwick, militar anglès al servei de França que va comandar la victòria borbònica sobre Catalunya.

decidir qui havia de morir o qui podia viure, no hi ha documentació que ens permeti saber com es va fer, però ens podem imaginar el moment que de ben segur deuria ser terrible. Hi ha la possibilitat que fossin triats aleatòriament, la xifra de divuit executats coincideix amb un possible «delme de la forca», tal com proposa l'historiador Forn; és a dir que van triar per executar a un de cada deu presoners.

El fet de trobar a les excavacions de Can Mils unes fosses amb tres individus cada una, ens porta a pensar que van ser penjats de tres en tres, segurament que als ajusticiats els deuriem haver prèviament obligat a excavar la seva pròpia fossa. Una vegada penjats deuriem ser enterrats despulats de tota roba, sense miraments ni cerimònies, talment com animals. Però no va acabar aquí la venjança ni l'escarment; un cop morts els divuit desgraciats, no es va permetre a les famílies recuperar-ne els cadàvers per enterrar-los cristianament, tal com calia al cementiri parroquial d'Arenys. Resulta difícil d'imaginar en una societat tan religiosa com aquella l'angoixa dels propis sentenciats i llurs famílies pel fet de no poder descansar en terreny sagrat; altrament van ser condemnats a ser colgats com animals en un rial de mala mort. Una petita creu a la mà d'un dels cadàvers és un indicador de la terrible angoixa que deuriem patir els ajusticiats. Tot i així, al cap d'uns dies es va autoritzar a fer oficis de difunts per la seva ànima a les esglésies de Santa Maria d'Arenys i Sant Pere de Canet, òbviament van ser oficis sense els cossos presents ja que aquells van romandre enterrats al Rial Llarg. Ha estat gràcies a aquests valuosos documents parroquials que s'ha pogut conèixer aquest trist episodi de la nostra història.

Reproduïm aquí com a exemple l'apunt referit a la mort de Valentí Playa, l'únic dels ajusticiats que era fill de Canet, recuperat del llibre d'òbits de la parròquia de Sant Pere de Canet:

11/06/1714 - Òbit de Valentí Playa, treballador de 55 anys. «*Vuy als onze de juny de mil set cents y catorze en la Isglesia de Canet se son fets los officis de enterro, aixida, novenal y cap d'any per lo qdam. Valentí Playa, treballador. Morí [de] mort violenta lo qual fonch enterrat en Arenys de Mar, de edat uns sinquanta sinch anys. No rebé sacraments*».

Els fets que us acabo de relatar són una mostra de la brutalitat borbònica i ens mostra clarament el caire que tenia el conflicte en aquells moments. Sense cap mena de dubte podem afirmar que el poble d'Arenys va viure un càstig totalment immerescut; però no va acabar aquí la cosa, per si no n'hi havia hagut prou amb les morts civils indiscriminades, aquell mateix dia Arenys va ser brutalment saquejada per les tropes, també es van inutilitzar les torres de moros i es va haver de pagar una quantiosa multa a canvi de no ser cremada la vila.

Tot i així, i perquè veieu com anaven les coses, en el mes següent Arenys, Canet, Sant Pol i Calella ja tornaven a estar en mans catalanes; però ja no hi havia res a fer, la guerra va quedar definitivament

Tropes borbòniques assetjant Barcelona . Onze de setembre de 1714 a les 7 del matí

decidida des del juliol quan el duc de Berwick amb 90.000 soldats francesos i espanyols pren la iniciativa en el conflicte, una investida militar imparabile que acabarà amb la desfeta de l'Onze de Setembre a Barcelona, que tots coneixeu.

Com he dit abans jo soc arqueòleg i conec bé l'època romana, amb el meu equip hem excavat moltes tombes d'aquella època. En els monuments funeraris els romans hi tenien per costum gravar-hi els noms dels difunts; aquesta tradició tenia una explicació en el fet que els romans pensaven que una persona no moria del tot fins que el seu nom no era oblidat per sempre. Per això els seus cementiris sempre eren al costat dels camins i vies, de manera que quan els viatgers hi transitaven podien llegir aquests noms gravats a les tombes (els que sabien llegir, és clar) i d'aquesta manera aquells morts continuaven vius d'alguna manera cada vegada que algú llegia el seu nom.

Seguint aquest costum ancestral, a continuació llegiré quinze noms, corresponents als quinze represaliats i assassinats a Arenys aquell 31 de maig de 1714, uns morts dels que coneixem els seus noms, tan sols són quinze dels divuit que van ser penjats a la forca per defensar uns ideals en els que creien fermament, fins el punt de sacrificar llurs vides i

hisendes per defensar-los. Van ser catorze arenyencs i un canetenc. El nom de tres d'ells malauradament s'ha perdut per sempre, deuriem ser fills d'altres pobles i no van rebre oficis fúnebres o no han quedat documentats.

Els arenyencs morts van ser: Josep Carcassés (boter), Fèlix Casanovas (sastre), Martí Roure (jove mariner), Antoni Garí (bracer), Joan Llobet (jove mariner), Mariano Cut (ferrer), Pau Gualba (jove mariner), Gaspar Garau (mariner), Francesc Mora (sastre), Francesc Garau (mariner), Pau Rossell (boter), Josep Presas (mariner), Joan Torres (jove boter), Segimon Roig (mariner) i Valentí Playa (treballador de Canet).

Mentre hem llegit aquests noms, per uns moments tots ells han tornat a reviuire en el record i en el nostre pensament.

**HONOR I GLÒRIA ALS NOSTRES MORTS!!
VISCA CATALUNYA !!**

Aquest parlament ha estat elaborat a partir del valuós treball de recerca de Francesc Forn i Salva «El Corpus de 1714. La Marina de Llevant durant la Guerra de Successió», treball guardonat amb el Premi Iluro de l'any 2015 i editat per Fundació Iluro. Mataró 2016.